

СУЩНОСТЬ АДМИНИСТРИРОВАНИЯ НА ПРЕДПРИЯТИЯХ

Аннотация. В статье конкретизирована сущность понятия администрирования на предприятиях, под которым предложено понимать вид управленческой деятельности, который на основе документации, делопроизводства, информационного обеспечения и формализации управленческих процедур обеспечивает целенаправленное воздействие управляющей подсистемы на управляемую по всем этапам технологии управления. Администрирование предложено трактовать как вид управленческой деятельности, который проникает все уровни управления в организации. Теоретическое обоснование сущности этого понятия является ключевой задачей на пути к совершенствованию построения и использования систем такого администрирования в управлении предприятиями

Ключевые слова: администрирование, делопроизводство, документация, информация, менеджмент, предприятие, управление.

THE ESSENCE OF ADMINISTRATION AT ENTERPRISES

Summary. The article specifies the essence of the concept of administration at enterprises, which is proposed to be understood as a type of managerial activity that based on documentation, record keeping, information provision, and formalization of management procedures provides for a purposeful influence of control subsystem on the managed one by all stages of control technology. It is proposed to interpret administration as a type of managerial activity that penetrates all control levels in the organization. The theoretical justification of the essence of this concept is a key task on the way towards improving the construction and use of systems of such an administration in enterprise management.

Key words: administration, record keeping, documentation, information, management, enterprise, control.

УДК 338.432

Однорог М. А.

*кандидат економічних наук,
доцент, докторант відділу теорії економіки і фінансів
Науково-дослідного фінансового інституту
ДННУ «Академія фінансового управління»
Міністерства фінансів України*

Odnorog M. A.

*Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Doctoral student Department of theory of Economics and Finance,
Scientific-research financial Institute State educational-scientific institution
«Academy of financial management»*

РОЗВИТОК АГРАРНОЇ СФЕРИ В ІННОВАЦІЙНИЙ ПЕРІОД: ІНСТИТУЦІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ

Анотація. У статті обґрунтовується необхідність формування інституціональних передумов сталого розвитку аграрної сфери. Запропоновано багатовимірний підхід до дослідження інституціонального середовища сільській місцевості. На базі результатів власних емпіричних досліджень автором визначено ключові напрями реформування соціально-економічної системи села. Доведено, що формування ефективного інституціонального середовища на селі передбачає реальну участь в цьому процесі не тільки держави та сільськогосподарських підприємств, але й сільського населення. Визначено, що на селі необхідно розвивати насамперед такі інститути і форми організації економічного і соціального життя, які допомагали б реалізувати нагальні потреби і корінні інтереси переважної частини населення.

Ключові слова: аграрна сфера, інновації, інноваційний період, інституціоналізація, інституціональний аспект, сталий розвиток.

Вступ та постановка проблеми. Село, аграрна економіка займають значне місце в українському суспільстві. Велика кількість населення проживає в сільській місцевості, частина працездатних зайнята в сільському господарстві. Процеси, що відбуваються на селі, повинні знаходитися під пильною увагою політиків і вчених. Однак те, що відбувається в сільському суспільстві сьогодні, можна визначити як поглиблення деградації. Хоча в країні є деякі благополучні сільські території, свого роду «острівці», загальна картина не вселяє оптимізму. Такий висновок ґрунтується на результатах тривалого моніторингу соціально-економічного стану аграрної сфери.

Стратегічне значення соціально-культурного, політичного, рекреаційного та екологічного аспектів розвитку аграрної сфери для країни як у теорії, так і на практиці не враховується належною мірою. Тому стратегічний напрям до вирішення господарських проблем на селі може бути знайдено лише виходячи з пріоритетності розвитку аграрної сфери загалом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у розроблення цієї проблеми внесли М.Ф. Бабієнко, Є.А. Бузовський, С.А. Володін, О.І. Гойчук, І.О. Іртищева, М.М. Куласць, П.А. Лайко, Л.М. Малюга, Л.П. Марчук,

П.М. Музика, І.В. Прокопа, П.Т. Саблук, Н.М. Сіренко, О.С. Сухарев, С.О. Тивончук, Р.А. Фатхундінов, М.Г. Чумаченко, О.В. Шубравська та низка інших вітчизняних і зарубіжних учених.

Проте широта і складність поставленої проблеми вимагають продовження наукового пошуку, подальшої конкретизації її дослідження в нових економічних умовах.

Метою статті є дослідження теоретико-методологічних та прикладних аспектів розвитку аграрної сфери й інноваційний період з позиції інституціонального аспекту.

Результати дослідження. Міцна економіка села, що динамічно розвивається, – це основа, запорука збереження населення величезних сільських територій. Її розвал веде до зникнення сіл, господарського спустошення місцевості. В умовах дефіциту сільськогосподарських угідь у світовому масштабі занедбані продуктивні землі в Україні довго такими не залишаться. Вони будуть заселені вихідцями з тих країн, в яких має місце надлишкове сільське населення. У результаті можуть виникнути цілі анклавні території, заселені іммігрантами, які через особливості сільських спільнот, найімовірніше, будуть мати всі умови для збереження мови, культури, звичаїв, родинних, кланових та інших специфічних соціальних зв'язків, притаманних тому чи іншому народові.

Розвиток сільських територій, розглянутий у такому широкому контексті, має для країни важливе стратегічне значення, від успішності якого безпосередньо залежать геополітичне положення країни та її роль у світовій економічній системі. Важливою складовою частиною реалізації цього стратегічного завдання є інституціональна реформа, спрямована на створення адекватних поставленим цілям матриць формальних і неформальних соціальних та економічних інститутів, норм і правил. Необхідне цілеспрямоване формування інститутів сталого розвитку сільської місцевості.

Головна проблема, на наш погляд, полягає навіть не в тому, що село перетворилося в зону суцільної бідності та соціального неблагополуччя, а в тому, що у керівництва країни відсутня науково обґрунтована цілісна концепція виведення села з соціально-економічної кризи та, відповідно, більш або менш визначена стратегія аграрних перетворень. Як результат, на селі зміцнюються позиції неформальної економіки, спостерігається зростання бюрократизації та свавілля місцевої, регіональної влади, посилюються невизначеність, хаос і безлад. Іншими словами, має місце різке погіршення «якості» економічних і соціальних інститутів, що є головною причиною деградації села.

Спробуємо обґрунтувати свій концептуальний підхід до визначення вектора інноваційного розвитку соціальних і економічних інститутів у сільській місцевості та формування на селі ефективного інституціонального середовища.

Життєдіяльність на селі відрізняється особливою цілісністю. Аграрна економіка значно більшою мірою, ніж промисловість та інші галузі, занурена в складну мережу соціальних зв'язків, і господарську діяльність сільського жителя не можна розглядати поза загальної системи його соціальних зв'язків. Економічні стимули, що формуються ринком, впливають на господарську поведінку селян через сукупність соціальних відносин і норм, що становлять інституціональну структуру сільської економіки. Селянин багато в чому керується у своїх діях не особистою вигодою, не економічною доцільністю, а традиціями, що склалися в тому локальному співтоваристві, до якого він належить. Інститути, взаємодіючи з економічними інтересами і мотиваційними установками, зумовлюють харак-

тер та спрямованість господарських рішень. Тому глибоке розуміння проблем сільської економіки та правильна їх інтерпретація не видаються можливими поза розглядом їх у тісному зв'язку з факторами і умовами, зумовленими явищами інших сфер життя села. Звідси перспективність інституціональної методології для вивчення сільського життя, центральною ідеєю якої є визнання інститутів як найважливішої детермінанти економічної поведінки людей і розгляд господарської діяльності в тісному зв'язку із соціальною сутністю людини.

Незважаючи на певні досягнення у застосуванні інституціонально-еволюційної методології до дослідження актуальних соціально-економічних проблем, важко однозначно стверджувати, що наші теоретичні уявлення про інституціональний устрій економіки досить повні і всебічні [1, с. 116]. Такі питання, як еволюція неформальних інститутів, їх взаємодія з формальними інститутами, «імпорт» інститутів, порушення інституціональної спадковості, формування і стійкості неефективних інститутів і низка інших, потребують більш глибокого вивчення. Питання вибору інститутів і їх структур, формування нових інституціональних систем у трансформованому суспільстві залишаються дискусійними.

Ці методологічні проблеми багато в чому виходять за межі предмета цієї статті і вимагають спеціального розгляду. Нами вирішується більш вузьке завдання, що полягає в обґрунтуванні теоретичного інструментарію для дослідження інституціональних змін у сільській місцевості, проектування і створення ефективних соціальних і економічних інститутів.

Інституціональний устрій села нами розглядається на трьох рівнях (рис. 1). На формальному, «поверхневому» рівні інститути легко виявити, але не завжди їх можна розшифрувати й ідентифікувати.

Однак під час поглибленого аналізу внутрішнього інституціонального середовища виявляється, що в багатьох господарствах принципівих змін не відбулося: за соціальною й економічною сутністю вони практично не відрізняються від сільськогосподарських підприємств радянського типу.

Тут виявляється діалектична суперечність між змістом і формою, сутністю і явищем. Форми можуть і не бути адекватними відображеннями або проявами реального змісту. Для виявлення змісту або суті інститутів необхідно вивчити більш глибокі пласти інституціональної структури.

Дослідники інституціонального устрою суспільства часто зачіпають лише основоположні норми й правила, як формальні, так і неформальні [2, с. 94]. Сприйняття цих інститутів відбувається на рівні свідомості і зумовлено бажаннями людей. Нерідко вже на цьому рівні пізнання виявляються невідповідності і протиріччя між видимим, або поверхневим, шаром інституціонального середовища і його реальним змістом.

Господарська повсякденність людей багато в чому має рутинний характер. Це означає, що, приймаючи певні рішення або роблячи певні дії, господарююча особа навіть не замислюється про те, чому вона це робить, і робить так, а не інакше. Дії людини і її взаємини у господарській сфері часто зумовлені установками підсвідомого характеру, виробленими через культуру, виховання, навчання, наслідування і звички. Іншими словами, у людей поступово, протягом усього процесу соціалізації формуються міцні стереотипи мислення і поведінки, які слугують орієнтирами під час вирішення повсякденних економічних проблем, вносячи в їхні відносини визначеність, передбачуваність і розуміння одне одного.

Рис. 1. Рівні інституціонального середовища

Джерело: складено автором

Щоб розкрити всю значущість і складність взаємодій між інститутами й економічною діяльністю, необхідно вивчити глибинні механізми, напрями господарської поведінки людей, що подані у вигляді стійких і відтворюваних кожен день психологічних установок, інтуїтивних припущень, звичок, рольових очікувань, уподобань, ціннісних орієнтирів, які значною мірою знаходяться поза сферою свідомих рішень і контролю. Цей рівень інституціонального середовища найменш досліджений.

Інституціональна система представляється автором як відкрита нелінійна система, що складається з різнотипних, паралельно співіснуючих в єдиному інституціональному просторі і взаємодіючих між собою «інституціональних світів», тобто інституціональних структур. Моноструктурна інституціональна система не здатна регулювати всю гаму суперечливих інтересів учасників господарського життя і все розмаїття типів їх взаємин, а отже, не дає змоги забезпечити стійкість розвитку сільської економіки.

Іншими словами, будь-який суб'єкт сільської економіки (або сімейне фермерське господарство, сільськогосподарське підприємство, сільська адміністрація) об'єктивно змушений діяти одночасно в межах різних інституціональних структур. Під інституціональною структурою розуміється сукупність інститутів, яка формує певним чином упорядковану цілісність. Відповідно і цілі, орієнтири і поведінка суб'єктів аграрної економіки формуються під впливом різного типу інститутів.

Інституціональні структури можуть виникнути спонтанно, у процесі тривалого історичного розвитку, і під впливом цілого комплексу чинників і умов, а також створюватися усвідомлено, цілеспрямовано, згідно з певним планом, програмою [3, с. 141].

На наш погляд, натеper в Україні реально співіснують три типи інституціональних структур, що якісно розрізняються між собою і регулюють економічні відносини селян, рух ресурсів і благ у сільських громадах. Перша з них – редуцирувальна, або роздавальна економіка. Друга – ринкова економіка. Третя – реципрокна економіка (економіка дару або мережевої взаємодопомоги).

Щоб мати наукове уявлення про сьогоdnішні соціально-економічні проблеми сільського життя, зміни й очікувані перспективи, необхідно вивчити закони виникнення, функціонування і розвитку всіх трьох типів економік, проаналізувати форми їх взаємодії і суперечності, що виникають як між різними інституціональними структурами, так і всередині кожної з них. Порівняльний аналіз базових інститутів, що визначають системну якість кожного типу економіки, і деякі їх основні властивості наведені в таблиці 1.

Ретроспективний погляд на еволюцію національної економіки тієї чи іншої країни показує, що цілісність, наступність і стабільність інституціональної системи суспільства, як правило, забезпечується фундаментальною інституціональною структурою, що виконує роль інтегратора для різнотипних інститутів і визначає конкретно історичний тип економічної системи [4, с. 95]. Для одних товариств таку роль може виконувати ринкова інституціональна структура, для інших – редуцирувальна, для третіх – реципрокна.

В аграрному секторі України радянського періоду (СРСР) основними виробниками були великі сільськогосподарські підприємства – колгоспи і радгоспи, на частку яких припадає три чверті валової продукції галузі [5, с. 29]. Колгосп (радгосп) являв собою центр соціально-економічного життя радянського села, будучи за своєю природою домінуючим елементом у той період роздавальної економіки. У межах колгоспно-радгоспної системи гарантувалися постійна зайнятість, стабільний дохід, безкоштовна освіта і медичне обслуговування. Селяни могли організувати за рахунок підприємства свій відпочинок і профілактичне лікування. Підприємство надавало велику допомогу у веденні особистого подвір'я, наприклад, шляхом надання техніки, кормів.

Необхідним є поступове масове залучення сільського населення до процесів самоврядування за місцем проживання та в кооперативний рух, що передбачає:

- передачу багатьох функцій, пов'язаних із зовнішніми контактами (з адміністративними і контрольними органами, державними установами, споживачами і постачальниками, кредитно-банківською сферою і т. д.), від сільських сімей підзвітним їм фахівцям і професійним менеджерам, що дасть змогу значно знизити трансформаційні та трансакційні витрати, підвищити продуктивність і ринкову конкурентоспроможність сімейного сектору сільської економіки;

- гнучкість управління масштабами господарської діяльності сімей із тим, щоб своєчасно реагувати на зміни кон'юнктурних, науково-технічних та інших умов і реалізувати переваги крупного виробництва;

- підвищення ефективності державного регулювання і державної підтримки сільського господарства шляхом розширення сфери дії механізму саморегулювання і саморозвитку, скорочення неформальної економіки, оптимізації використання ресурсів;

**Порівняльний аналіз трьох типів інституціональних структур,
що утворюють у єдності інституціональну систему сільської економіки України**

Системні функції і властивості інститутів	Тип інституціональних структур		
	редистрибутивний	ринковий	реципрокний
Домінуюча форма власності або сукупність основоположних норм і принципів, які регулюють доступ до рідкісних ресурсів та благ	Державна	Приватна	Сімейна
Взаємодія між структурними елементами або форма руху (розподілу) ресурсів та благ	Редистрибуція (акумуляція–роздача)	Купівля-продаж	Реципрокний обмін або взаємодопомога
Підтримання порядку і структурування взаємин	Координація (планування)	Конкуренція	Культурно-ціннісні орієнтації місцевих громад
Примус до господарської діяльності	Адміністративно-економічний (службова праця)	Економічний (наймана праця)	Моральна (колективна праця)
Форма зворотного зв'язку	Цивільні та адміністративні скарги	Прибуток	Репутація
Домінуючі види інститутів і способи їх формування	Формальні і неформальні приписи вищих організацій (службовців) для нижчих організацій (службовців)	Правові та неформальні норми, вироблені спільно, шляхом консенсусу	Традиції і звичаї (звичайне право)
Домінуюча спрямованість взаємодії економічних агентів	Вертикальна	Горизонтальна	Мережева
Прояв економічної неспроможності і санкції за неналежне виконання функцій і обов'язків у межах інституціональної системи	Службова невідповідність або зловживання посадовим становищем та притягнення до адміністративної або кримінальної відповідальності	Неплатоспроможність і банкрутство	Виключення з мережі взаємодопомоги

Джерело: розроблено автором

– створення інституційного середовища, несприятливого для отримання адміністративної ренти і сприятливого для вироблення і прийняття управлінських рішень з позицій інтересів справи, підприємства, колективу, адміністративної території загалом, а не на догоду корисливим приватним чи корпоративним інтересам груп чиновників і бізнесменів;

– свого роду «природний відбір» населення з особистими, діловими і професійними якостями, колективне навчання і спільне освоєння ефективних технологій виробництва, організації, управління, високу особисту відповідальність перед односельцями, що буде сприяти подоланню соціальної нерівності, утриманства, п'янства, крадіжок та інших чинників, що підривають здорові підвалини сільського товариства.

Висновки. Формування ефективного інституціонального середовища на селі передбачає реальну участь у цьому процесі не тільки держави та сільськогосподарських підприємств, але і сільського населення. Ігнорування ж

інтересів та ініціативи селян загрожує порушенням органічності, системності і комплексності інституціонального реформування села і буде перешкоджати модернізації аграрного сектору.

На селі необхідно розвивати насамперед такі інститути і форми організації економічного і соціального життя, які допомагали б реалізувати нагальні потреби і корінні інтереси переважної частини населення, посилювали «ініціативу знизу і творчість мас», активізували підприємницьку, організаційну та інноваційну діяльність селян. Для цього, на наш погляд, визначальне значення має відтворення на селі «центрів» соціально-економічного життя, покликаних інтегрувати сімейні господарства в ринок шляхом формування відповідних інституціональних структур. Роль таких центрів можуть виконувати, на нашу думку, місцеве самоврядування і кооперативи, в межах яких розробляються і реалізуються повсякденні і перспективні колективні плани сільської спільноти, вирішуються проблеми спільної життєдіяльності.

Список використаних джерел:

1. Білозор Л.В. Інноваційна продукція в аграрній сфері: ідентифікація, створення та використання. Економіка АПК. 2012. № 10. С. 114–119.
2. Замрига А.В. Сутність понять «інноваційний процес» та «інноваційна діяльність» у теорії аграрної економіки. Економіка АПК. 2014. № 9. С. 92–95.
3. Кулаєць М.М., Бабієнко М.Ф., Вітвицька О.Д., Усаченко Л.М. Інноваційне спрямування нарощування продовольчих ресурсів в Україні та світі. Економіка АПК. 2012. № 5. С. 139–144.
4. Макаров М.О. Формування інноваційної інфраструктури в АПК. Економіка АПК. 2009. № 5. С. 93–97.
5. Шубравська О.В. Інноваційний розвиток аграрного сектору економіки України: теоретико-методологічний аспект. Економіка України. 2012. № 1. С. 27–33.

**РАЗВИТИЕ АГРАРНОЙ СФЕРЫ В ИННОВАЦИОННЫЙ ПЕРИОД:
ИНСТИТУЦИОНАЛЬНЫЙ АСПЕКТ**

Аннотация. В статье обосновывается необходимость формирования институциональных предпосылок устойчивого развития аграрной сферы. Предложен многомерный подход к исследованию институциональной среды сельской местности. На базе результатов собственных эмпирических исследований автором определены ключевые направления реформирования социально-экономической системы села. Доказано, что формирование эффективной институциональной среды на селе предусматривает реальное участие в этом процессе не только государства и сельскохозяйственных предприятий, но и сельского населения. Определено, что на селе необходимо развивать в первую очередь такие институты и формы организации экономической и социальной жизни, которые помогали бы реализовать насущные потребности и коренные интересы подавляющей части населения.

Ключевые слова: аграрная сфера, инновации, инновационный период, институционализация, институциональный аспект, устойчивое развитие.

**THE DEVELOPMENT OF THE AGRICULTURAL SECTOR IN THE INNOVATION PERIOD:
INSTITUTIONAL ASPECT**

Summary. The article substantiates the necessity of formation of institutional prerequisites for sustainable development of the agrarian sector. The proposed multidimensional approach to the study of the institutional environment of rural areas. On the basis of results of own empirical researches the author has defined key directions of reforming of the socio-economic system of the village. It is proved that the formation of an effective institutional environment in the village provides a real participation in the process not only of the state and agricultural enterprises, but also the rural population. Determined that the village should develop in the first place the institutions and forms of organizing economic and social life, which would help to realize the urgent needs and fundamental interests of the overwhelming majority of the population.

Key words: agricultural area, innovation, innovative period, institutionalization, the institutional dimension, sustainable development.